

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОПЕНКА

НАУКОВІ ПРАЦІ

КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ОПЕНКА

**Збірник за підсумками звітної наукової конференції
викладачів, докторантів і аспірантів**

16-17 березня 2011 року

Випуск 10

Том 1

Кам'янець-Подільський
2011

УДК 378.4(082)
ББК 74.58я43і
Н34

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
Серія КВ № 14575-3546 ПР від 11.11.2008 р.

Друкується згідно з рішенням вченої ради Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка, протокол № 9 від 28 вересня 2011 року.

Рецензенти:

Брицький Л. П., доктор історичних наук, професор;
Бріцин В. М., доктор філологічних наук, професор;
Городецький В. В., доктор фізико-математичних наук, професор;
Кокун О. М., доктор психологічних наук, професор;
Терещук Г. В., доктор педагогічних наук, професор

Редакційна колегія тому:

Завальнюк О. М., доктор історичних наук, професор, академік АН ВО України (*голова*),
Кеба О. В., доктор філологічних наук, професор, академік АН ВО України (*заступник голови*);
Конет І. М., доктор фізико-математичних наук, професор (*відповідальний редактор*);
Онуфрієва Л. А., кандидат психологічних наук, доцент (*відповідальний секретар*);
Андрейцева І. А., кандидат економічних наук, доцент;
Баженов Л. В., доктор історичних наук, професор;
Балашов Л. В., доктор біологічних наук, професор;
Газін В. П., доктор історичних наук, професор;
Каньоса М. І., кандидат економічних наук, професор;
Копилов С. А., доктор історичних наук, професор;
Нечитайло В. В., доктор історичних наук, професор;
Предборська І. М., доктор філософських наук, професор;
Рибак І. В., кандидат історичних наук, професор;
Рокачук В. Н., кандидат філософських наук, Доцент;
Савчук В. О., кандидат історичних наук, старший науковий співробітник;
Степанков В. С., доктор історичних наук, професор;
Стрельбицький П. А., кандидат економічних наук, доцент;
Філінюк А. Г., кандидат історичних наук, професор.

Н34 Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка :
збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів :
у 5-ти томах. - Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка, 2011. - Вил. 10. - Т. 1. - 176 с.

У збірнику вміщено доповіді та повідомлення науково-педагогічних працівників, докторантів, аспірантів і здобувачів наукових ступенів, виголошені на звітній науковій конференції за підсумками науково-дослідної роботи у 2010 році. Представлено матеріали секцій історії; економічних дисциплін.

Адресується науковцям, учителям і студентам.

УДК 378.4(082)
ББК 74.58я431

Проте, вибори представницьких органів влади носили дискримінаційний характер щодо окремих верств населення. Вилучення із виборчого процесу сотень тисяч громадян пришивало більшовизацію тогочасних рад. Проте перевибори до рад у другій половині 20-х рр. не були ні демократичними, ні вільними. Офіційні результати виборів до рад у радянській Україні не мали нічого спільного з реальними настроями більшості людей, не відзеркалювали їхнього справжнього волевиявлення. Повністю підконтрольні владі силові структури у разі необхідності захищали фальсифікації у комісіях різних рівнів. Арешти та силові акції проти опозиційно налаштованих депутатів набувають масового характеру починаючи з 1921 р. Становлення загального виборчого права у СРСР відбувалось паралельно з утвердженням тоталітарного політичного режиму.

Список використаних джерел:

1. Вибірчі інструкції ЦВК СРСР та ВУЦВКу. - Дніпропетровськ : Поліграфтрест, 1927. - 44 с
2. Выборы в Советы и состав органов власти в СССР в 1929 г. - М. : Из-во «Власть Советов», 1929. - 105 с
3. Выборы в советы и наши задачи : сб. статей и материалов к избирательной кампании 1928-1929 гг. / под общей ред. А.Енукидзе. - М., Власть Советов, 1928. - 160 с.
4. Каутский К. Большевизм в тупике - Берлин, 1930. - 121 с.
5. Лозицкий В.С. Политбюро ЦК Компартии Украины: история, особи, стосунки (1918-1991). - К. : генеза, 2005. - 368 с
6. Сталин Й. Про основи ленінізму // Повне збір. творів К Вид-во політ літ-ри, 1948. - Т. 6. - 426 с.

The article attempts to describe features of development of Soviet power in the USSR on example of the elections to local councils by 1927 and 1929 years.

Key words: soviet party-state structures, Ukrainian SSR, elections, local councils, one-party system.

Отримано: 08.02.2011

УДК 94(477)(092):821.161.2

А. І. Маиталір, аспірант

ВИСВІТЛЕННЯ ШЕВЧЕНКІВСЬКОЇ ТЕМИ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИМ ДІЯЧЕМ О.Г. ЛОТОЦЬКИМ

У статті висвітлюється значення постаті Т.Г. Шевченка в житті та діяльності О.Г. Лотоцького

Ключові слова: О.Г. Лотоцький, мемуари, «Сторінки минулого», Т.Г. Шевченко, Петербург, духовне училище, гімназія, українство

Олександр Гнатович Лотоцький (псевдонім О. Білосусенко. О. Любенський) - відомий український історик церкви і церковного права, економіст, письменник, поет і публіцист, визначний громадський і державний діяч, дослідник творчості Т.Г. Шевченка¹.

Олександр народився 9 березня 1870 р. в с. Броничі біля Могилева на Поділлі у сім'ї православного священика Гната Лотоцького.

Діставши початкову домашню освіту, 10-річний Олександр був відданий до повітового духовного училища у Шаргороді².

Особливо велике враження на хлопця мав повний «Кобзар» Т.Шевченка (двотомне Празьке видання), що, як зауважував пізніше Лотоцький, «зробив на мене вражіння найсильніше за все, що я взагалі коли читав»³. І це відчуття пройшло з ним все життя.

Після закінчення повітової школи у Тульчині та навчання в Подільській духовній семінарії у Кам'янці-Подільському. У 1892 р. О.Лотоцький став студентом Київської Духовної академії⁴. А вже 1896 р. О. Лотоцький почав наукову співпрацю з В. Антоновичем та його учнями.

Громадська діяльність О. Лотоцького в київський період поширювалася також на український театр, присвятивши йому цілу низку статей з громадянської історії та літератури, що торкалися життєписів окремих діячів науки і літератури. Особливо - Т. Шевченка⁵.

Олександр Гнатович згадував у своїх мемуарах про урочисті сходи, які відбувалися з приводу Шевченківських роковин, що влаштовувалися досить святково. Запрошувалися «сторонні люди», в більшості старшого віку. Святкування проходили в помешканні одного із організаторів, або в одному із класів міської школи. На таких дійствах читалися реферати, співались пісні на слова Т. Шевченка. Доповідь «Політично-суспільні ідеали Т. Шевченка», була виголошена О. Лотоцьким і передрукована газетою «Правда»⁶.

Як зауважує О.Лотоцький «Вже в кінці 90-х років українські ознаки життя почали виступати виразніше». У 1899 р. було дозволено відправляти панахиду за Т. Шевченком в Софіївському Соборі, про що наголошувалося в пресі, а також проводити літературний вечір присвячений поетові, де мали читати реферати та виконувати пісні. Всі ці заходи організовувалися членами «Старої громади» (Антоновичем, Рильським, Шульгіним та ін..).

Олександр Гнатович замислюється у своїх спогадах над помилками, які допустили попередні покоління і зауважує, що для підняття українства необхідно видавати

«Київську Старину», «Кобзар», а також взятися за впорядкування могили Т. Шевченка. Ці заходи повинні стати своєрідною традицією»⁷.

У Петербурзі О. Лотоцький вступив на службу до департаменту кредитного контролю. Разом з основною роботою продовжував працювати на ниві дитячої літератури і був співорганізатором видавництва «Мальовані казочки». Майже відразу по приїзді до Петербурга О. Лотоцький став співробітником «Общества имени Т.Г. Шевченка..». Найбільшою спільною справою було перше видання повного «Кобзаря». Втім, продаж цього видання (спершу дорогих примірників, а потім дешевих) призвів до протесту Лотоцького і виходу його з керівного складу товариства. Олександр Гнатович вважав, що Шевченка потребують у першу чергу прості люди, заради яких, власне, й видавався «Кобзар»⁸.

У Петербурзі Лотоцький продовжував займатися шевченкознавчою тематикою, пропагуючи його творчість серед російськомовної людності⁹.

Будучи учасником наукового товариства імені Т. Шевченка, О.Лотоцький у 1905 році взяв участь у загальних зборах, присвячених справі заснування нових філій товариства в інших містах Російської імперії.

У третій частині своїх спогадів автор подає відзначення днів Т. Шевченка в Петербурзі. В досить патріотично-налаштованому дусі постає постать Кобзаря, про яку автор говорить наступні слова: «Шевченко - син народу і геніальний співець його долі, зосередив усі ті намагання, що стали прапором українського руху, устами Шевченка, як казав один російський критик говорив увесь народ У тім і криється весь секрет популярності Т. Шевченка більшою за популярність письменника є лише популярність народного трибуна, борця і страдника за народне право»¹⁰.

У Шевченківські дні відправлялися панахиди у Казанському соборі Петербурга, де зібралася велика частина українського і російського письменства, а у вечері відбувалися концерти в найбільшому залі Петербурга «Дворянському зібранні», де були присутні громадські діячі України і Росії.

Великий концерт-академія було влаштовано в 1911 р. - з приводу 50-х роковин з дня смерті Українського Кобзаря, але в цей же час розпочалися масові гоніння з боку влади: конфісковувався «Кобзар», проводилися адміністративні репресії, публікувалися негативні статті в Петербурзьській пресі, заборонялися літературні вечірки, зазнавали переслідування збирачі пожег на пам'ятник Кобзарю. Проте українці продовжували святкування. Відзначили українського поета в академії мистецтв та в академії наук, а

Петербурзьське товариство імені Т. Шевченка видало книгу «Малюнки Т. Шевченка», проводилися Шевченківські читання. Проукраїнськи налаштовані громадсько-політичні діячі столиці писали чимало статей присвячених поетові¹².

У 1914 році в Петербурзі відбувся «німий ювілей», святкування сторіччя з дня народження українського поета. В цей час публічне відзначення шевченківських днів було заборонено і міністр внутрішніх справ М.О. Маклаков видав наказ до усіх губернаторів про заборону публічного вшанування «малорусійського писателя Т. Шевченка»¹³. Також заборонялося називати його іменем школи та вулиці, призначати іменні стипендії та збирати пожертви на започаткування фондів імені поета незалежно від того, які потреби вони вирішували.

З огляду на неможливість гідно відзначити ювілей українське громадянство, на знак протесту, відмовилося від будь-якого святкування загальноприйнятим способом, вийшло на вулиці. За словами О. Лотоцького такі мітинги відбувалися в багатьох містах України впродовж 25-26 лютого 1914 року. В Петербурзі відбулися демонстрації, як у вищій школі, так і в окремих навчальних закладах, збиралися підписи під протестами проти заборони ювілейних урочистостей. Ці події не могли не вплинути на політичну ситуацію в столиці Російської імперії. Відбулося засідання Державної Думи з приводу українського питання. Держана Дума визнала неправомірними накази міністерства внутрішніх справ та духовного відомства, тим самим вгамувала сплеск незадоволення українського громадянства¹⁴.

Традиція відзначати шевченківські дні в Петербурзі з роками еволюціонувала. Особливо це було помітно після знищення самодержавства, (весна 1917 р.). За словами О. Лотоцького «За десять років національна свідомість тих «безмовних» українців виросла в декілька разів, і вони вже беруть участь в національних маніфестаціях»¹⁵. Велика українська маніфестація відбулася навесні 1917 р. в Петербурзі. Вирішено було об'єднати її з роковинами Т. Шевченка. Так, 12 березня відбулася панахида в Казанському соборі, а пізніше на площі біля собору - сама маніфестація. Над учасниками дійства, які були прикрашені стрічками національних кольорів, майоріло чимало жовто-блакитних прапорів. Настрій був урочистий, підвищений, дотримувався зразковий порядок, було чути стриману українську мову. Настоятель собору, митрофорний протоієрей Філософ Орнатський вирішив відправити панахиду на підвищенні перед собором. Після неї виголосив промову в якій вказав на добрий задум відзначити пам'ять борця за волю у великі дні загального свята та запропонував одночасно молитися і за всіх, хто життя своє віддав за добро народу¹⁶. Після панахиди церковної, відбувається панахида міська. Розпочав її суспільно-політичний діяч П.Л. Зайцев промовою про національні й полі-

тичні ідеали Шевченка та їх зв'язок із традиціями української демократії. Після нього виступали представники польської молоді, литовці, естонці, фіни. Г.К. Голоскевич від імені організаційного комітету пояснив цілі маніфестації - виявити в нових умовах зміст та силу прагнень українського народу. По закінченню маніфестації на Казанській площі, учасники поступово направилися на Невський проспект співаючи український гімн і «Заповіт» Т.Шевченка, тримаючи в руках стрічки та стяги жовто-блакитного кольору .

Маніфестація дала значний поштовх щодо розвитку української національної справи в Петербурзі. Про неї було багато розмов серед населення, а наступного дня чимало столичних газет вмістили статті присвячені маніфестації та «батьку-Шевченкові».

Таким чином, О.Г. Лотоцький протягом усього свого життя чимало часу і зусиль присвятив вивченню і популяризації постаті Кобзаря. З під його пера вийшов не один десяток наукових статей та розвідок присвячених поетові, тощо.

Таким чином, постать Т.Г. Шевченка проходила «червоною ниткою» у житті і творчості громадсько-політичного діяча О.Г. Лотоцького.

Примітки:

1. Довідник з історії України (А-Я) / під заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. - К : Генеза, 2001.- С. 422.
2. Лотоцький О. Сторінки минулого / О. Лотоцький. - Видання української православної церкви. - Ч. 1-1966. - С 14
3. Там само. - С. 20.
4. Там само. - С. 97.
5. Там само - С. 134
6. Там само. - С. 62.
7. Там само. - С. 160.
8. Там само. - С. 164.
9. Лотоцький О. Сторінки минулого / О. Лотоцький. - Видання української православної церкви. - Ч. 3. - 1966. - С. 130-143.
10. Лотоцький О. Сторінки минулого / О. Лотоцький. - Видання української православної церкви -4 2 - 1966. - 460 с.
11. Там само. -С. 114.
12. Там само.-С. 117-118.
13. Там само. - С. 121.
14. Там само. - С. 122.
15. Там само.-С. 335-339.
16. Там само -С. 333-334
17. Там само -С. 334.

The article highlights the importance of the figure of Taras Shevchenko in the life and activity of OH Lototsky.

Key words: O.G. Lototsky, memoirs, "Pages of the Past", TO Shevchenko, St. Petersburg, religious school, high school, Ukrainians.

Отримано: 16.02.2011

УДК 94(477)«1648/1657»:32(092):930.2(438)(092)

В. П. Надворний, аспірант

З'ЯСУВАННЯ ВНУТРІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО (1648-1657 рр.) У ПРАЦІ Я. КАЧМАРЧИКА «БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ»

У статті робиться спроба висвітлити погляди Я Качмарчика на внутрішньополітичну діяльність Б. Хмельницького

Ключові слова: гетьман, повстання, історіографія, політичні концепції

Актуальність порушеної теми спричинена відсутністю у польській і українській історіографії праці, присвяченій аналізу наукового доробку Януша Качмарчика у вивченні внутрішньої політики Богдана Хмельницького (1648-1657 рр.). Декілька слів про автора монографії «Богдан Хмельницький». Януш Качмарчик навчався в Ягелонському університеті міста Кракова, де під впливом відомого польського дослідника історії України Владислава Анджея Серчика, учнем якого він був, формувалися його наукові погляди. Інтерес до української історії з'явився при обранні теми дипломної роботи: «Козацько-татарські стосунки перед повстанням Богдана Хмельницького і в його ході до битви під Берестечком і Білоцерківської угоди». Згодом успішно захистив докторську дисертацію, присвячену політичним концеп-

ціям «повстання» Хмельницького у 1648-1657 рр. В 1988 р. з друку видавництва «Оссолінеум» виходить у світ його монографічне дослідження «Богдан Хмельницький» [1; 10], яке в 1996 р. було перекладене на українську мову, а в 2007 р. перевидане з доповненням [11].

Не дивлячись на те, що у структурі роботи не було виокремлено спеціального розділу, присвяченого внутрішній політиці Б. Хмельницького, все ж автор крізь призму біографії і зовнішньополітичних відносин гетьмана в окремих аспектах, опосередковано та епізодично приділив їй увагу. У науковій розвідці, яка стосувалася причин вибору Хмельницьким столиці Чигирин, дослідник назвав гетьмана творцем козацької держави [3. с.10]. Вивчаючи постать Б. Хмельницького, Я. Качмарчик традиційно зобразив його

<i>Комарницький О. Б.</i> Формування студентського контингенту Вінницьких державних педагогічного і учительського інститутів у середині - другій половині 30-х рр. XX ст.....	57
<i>Кримська О. М.</i> Розвиток міського землеволодіння в Подільській губернії у першій половині XIX ст. (на прикладі Летичівського фільварку).....	59
<i>Кузовенков Д. І.</i> Кам'янець-Подільська округа як філія Братства "Діяльно-Христова Церква".....	60
<i>Лозовий В. С.</i> Цар як уособлення вищої влади в системі уявлень українського селянства Наддніпрянщини на початку XX ст.....	61
<i>Лубчинський А. А.</i> Селянський супротив суцільній колективізації.....	62
<i>Лубчинський А. К.</i> Становлення рослинної символіки в народній обрядовості українців.....	65
<i>Мадудяк В. С.</i> З'їзд церкви ВС ЄХБ 1963 року у контексті протистояння між органами радянської влади та євангельсько-баптистською опозицією.....	66
<i>Маркова С. В.</i> Специфіка становлення в Україні радянських партійно-державних структур (місцеві вибори у 1927, 1929 рр.).....	67
<i>Маиталір А. І.</i> Висвітлення шевченківської теми громадсько-політичним діячем О.Г. Лотоцьким.....	69
<i>Надворний В. Й.</i> З'ясування внутрішньої політики Богдана Хмельницького (16-18-1657 рр.) у праці Я. Качмарчика «Богдан Хмельницький».....	70
<i>Найчук А. В.</i> Раціоналістичні засади сутності держави в теорії «суспільного договору і природного права».....	72
<i>Найчук І. А.</i> Пилявецька битва - видатна подія української революції на теренах Поділля.....	74
<i>Олещук А. Р.</i> Стереотипи польсько-українських відносин 90-х рр. XX ст. - початку XXI ст.....	76
<i>Олійник О. Б.</i> Формування політичних партій як політичних клубів на прикладі Великої Британії.....	77
<i>Олійник С. В.</i> Етносоціальний зріз галицької інтелігенції кінця XIX століття у праці Ф.І. Свистуна «Прикарпатская Русь под владением Австрии».....	78
<i>Опря Б. О.</i> Пенсійне забезпечення православного парафіяльного духовенства правобережної України у другій половині XIX - на початку XX ст.....	80
<i>Опря І. А.</i> Православні братства у боротьбі з поширенням пізньопротестантських конфесій в Правобережній Україні (60-ті роки XIX - початок XX ст.).....	81
<i>Орловський Л. О.</i> Репресивна політика царського уряду стосовно єврейської общини Поділля у другій половині XIX ст.....	83
<i>Ллахтій М. Й.</i> Побудова теорії категоричних міркувань М. М. Ланге.....	85
<i>Прокопчук В. С.</i> Історія фундаментальної бібліотеки Кам'янець-Подільського державного українського університету (1918-1921) у хроніці основних подій.....	86
<i>Рибак І. В.</i> Третя хвиля розкуркулення на Поділлі та Південно-Східній Волині (1933-1936 рр.).....	89
<i>Рибак Н. С.</i> Злочинність на Хмельниччині у 2010 році. Стан та основні тенденції її зростання.....	91
<i>Свідерська О. М.</i> Розвиток городництва на Поділлі та Південно-Східній Волині в добу непу (1921-1929 рр.).....	92
<i>Семенчук С. О.</i> Язичницькі стели скіфської доби лівобережжя Середнього Подністров'я.....	93
<i>Сидорук С. А.</i> Протидія населення Правобережної України місцевим органам влади в ході рекрутських наборів.....	96
<i>Степанков В. В.</i> Проблема єдності в середовищі козацької старшини у 1660-1663 роках.....	97
<i>Степанков В. С.</i> «Повстання», «війна» чи «революція»? Проблема типології визвольної і соціальної боротьби в Україні у 1648-1676 рр.....	99
<i>Стецюк В. Б.</i> Інженерні війська Британської Армії після завершення «Холодної війни» (1990-2010 рр.).....	100
<i>Сулятицька Т. В.</i> Епоха глобалізації в культурному аспекті.....	102
<i>Суровий А. Ф.</i> Розвиток освіти національних меншин на Поділлі в 1920-х рр.....	103
<i>Філішок А. Г.</i> Правобережна Україна в складі Російської імперії на межі XVIII-XIX століть: допомога чи інкорпорація?.....	105
<i>Хоптяр Ю. А.</i> Аграрна політика Центральної Ради та її втілення в умовах Лівобережної України (листопад 1917 - січень 1918 рр.).....	107
<i>Чабанов В. Г.</i> Трансформаційні характеристики національної ментальності українців в умовах глобалізаційного впливу.....	109
<i>Щербатюк Т. В.</i> Театр і міська інтелігенція Правобережної України (кінець XIX - початок XX ст.).....	111
<i>Юга О. А.</i> Проблема взаємин Речі Посполитої з Османською імперією в контексті пошуку примирення з козацькою Україною на коронаційному сеймі 1649 р.....	112
<i>Якимчук І. В.</i> Про деякі колективні страхи населення підросійської України початку XX ст. мовою неформальних наративів.....	114
<i>Якубовський В. І.</i> Історія Культурних нашарувань Тувинського мікрорегіону.....	116